

УДК 324.5; 342.8

Максакова Р.М.

проф. НУ «Запорізька політехніка»

ПІДСТАВИ ПРИПИНЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ: НОТАТКИ ДО КОНСТИТУЦІЙНИХ ЗМІН

Протягом тривалого строку існування інституту глави держави в Україні, з 1991 року (коли на перших! чергових президентських виборах 1 грудня 1991 року було обрано першого Президента незалежної України Л.М. Кравчука) і до лютого 2014 року, - не виникало жодних питань щодо з'ясування підстав для припинення повноважень главою держави. Але життя ставить нові питання, пов'язані з підставами припинення повноважень глави держави. Якщо розглядати їх по мірі виникнення, то це дострокове припинення повноважень Президента України (далі - ПУ). 22 лютого 2024 року достроково припинив повноваження глава держави, обраний на чергових президентських виборах 17 січня 2010 року ПУ В.Ф. Янукович. Підставою для дострокового припинення повноважень глави держави стало самоусунення Президента від виконання конституційних повноважень. Про що 328 голосами народних депутатів «за» із 334 присутніх на засіданні парламенту було прийнято Постанову Верховної Ради України (далі - ВРУ) від 22 лютого 2014 року № 757-VII «Про самоусунення ПУ від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів ПУ». Відповідно до п. 1 Постанови встановлено, що ПУ В. Янукович у неконституційний спосіб самоусунувся від здійснення конституційних повноважень та є таким, що не виконує свої обов'язки. Проблемою цієї ситуації є те, що не лише

Президент в неконституційний спосіб самоусунувся від виконання конституційних повноважень, а й парламент в невизначений Конституцією спосіб (неконституційний спосіб) достроково припинив повноваження глави держави. Бо, як відомо, перелік підстав дострокового припинення повноважень глави держави є вичерпним (ч. 2 ст. 108 КУ), і серед них немає такої підстави, як самоусунення Президента. В згадуваній Постанові ВРУ від 22 лютого 2014 року № 757-VII парламентарі зазначили, що виходили при її прийнятті з обставин крайньої необхідності та враховували при її прийнятті те, що ПУ В. Янукович самоусунувся від виконання конституційних повноважень, що загрожує керованості держави, територіальній цілісності і суверенітету України, масовому порушенню прав і свобод громадян. Дійсно, на той час складно і неможливо було прийняти рішення відповідно до положень КУ (у зв'язку з відсутністю відповідно визначеної конституційно-врегульованої процедури) бо ніхто з укладачів КУ навіть не міг спрогнозувати можливий сценарій розвитку конституційних подій. Але такий випадок все ж таки трапився. І враховуючи цей досвід, існує нагальна потреба привести дії законодавців в конституційне русло та попередити на майбутнє випадки припинення повноважень глави держави в невизначений КУ спосіб, та, як наслідок, висунення сумнівів в легітимності ПУ обраного на позачергових виборах в результаті такого «конституційно неврегульованого» порядку дострокового припинення повноважень попереднього глави держави. Мається на увазі необхідність розширення підстав для дострокового припинення повноважень ПУ і внесення до ч. 2 ст. 108 КУ п'ятої підстави для дострокового припинення повноважень ПУ – самоусунення з посади. Зважаючи на перебування України в умовах воєнного стану, під час дії якого нормами ч. 2 ст. 157 КУ заборонено змінювати КУ, - такі зміни мають бути внесені в КУ одразу після закінчення дії правового режиму воєнного стану.

Ще одним болючим питанням щодо конституційно-визначеного порядку припинення повноважень ПУ стала ситуація, в якій наша країна опинилась сьогодні. 20 травня 2024 року спливає конституційний строк повноважень ПУ В.О. Зеленського, але парламент не призначив чергові вибори глави держави, які за КУ мали б відбутися в останню неділю березня 2024 року, а призначення їх мало відбутися ще в листопаді 2023 року. ВРУ пояснює таку «бездіяльність» та невиконання покладених на неї п. 7 ч. 1 ст. 85 та ч. 5 ст. 103 КУ повноважень існуванням законодавчої заборони щодо проведення виборів в умовах воєнного стану, встановленої відповідно до ч. 1 ст. 19 Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Окрім того, ця позиція парламентарів пояснюється й посиланням на норми ч. 2 ст. 64 КУ, положеннями якої не

заборонено обмежувати право вільно обирати і бути обраними до органів державної влади в умовах воєнного стану, що проголошене нормами ст. 38 КУ.

Разом з тим, в українському суспільстві існує й інша позиція з цього питання: обмеження на проведення президентських виборів мають бути визнані неконституційними, бо виключно положеннями КУ, а не законів!!! визначається строк повноважень глави держави, строки проведення виборів, підстави для припинення повноважень і обсяг повноважень ПУ. Отже, за відсутності прямої конституційної заборони щодо проведення президентських виборів в умовах воєнного стану, – існування законодавчої заборони має сумнівний (такий, що не відповідає нормам КУ) зміст, на відміну від парламентських виборів, проведення яких під час воєнного стану конституційно заборонено, що впливає зі змісту положень ч. 4 ст. 83 КУ. До того ж, відсутність Постанови ВРУ про призначення чергових президентських виборів та, як наслідок, їх непроведення у визначений КУ строк – порушує конституційно визначений порядок формування органів державної влади (в даному випадку – глави держави) – періодичність, що має істотне значення для функціонування демократичної держави, гарантування її республіканських засад (про що вказував Конституційний Суд України (далі - КСУ) в Рішенні від 29 травня 2013 року № 2-рп/2013 (абзац перший пункту 3 мотивувальної частини).

Для зняття напруги в суспільстві, що виникла у зв'язку з цією ситуацією та єдиним вірним її вирішенням станом на сьогодні може бути відповідна реакція КСУ у вигляді реалізації покладеного на нього нормами ч. 1 п.1 ст. 150 КУ повноваження щодо вирішення питання про конституційність положень ч. 1 ст. 19 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в частині заборони проведення президентських виборів. Але для реалізації такого повноваження КСУ має отримати відповідне конституційне подання суб'єктом внесення якого можуть бути: ПУ, щонайменше 45 народних депутатів України, Верховний Суд, Уповноважений ВРУ з прав людини або ВР АРК. Поки що ніхто з цих суб'єктів не наважився взяти на себе таку місію і розв'язати боліuche питання сьогодення. До того ж, ця ситуація має поставити на майбутнє питання про внесення відповідних змін до КУ щодо визначення конституційного статусу глави держави в умовах воєнного стану.